

Motion till riksdagen 2017/18:2942

av **Maj Karlsson m.fl. (V)**

Rättigheter för människor med funktionsnedsättning

1 Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen skyndsamt bör presentera ett tilläggsdirektiv till den pågående LSS-utredningen som innebär att grundintentionen i lagen säkras samt att besparingskraven dras tillbaka och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med förslag som innebär att hjälpmedelsförskrivningen ska bli likvärdig, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ta initiativ som tar fasta på behovet av kompetensutveckling inom kommunens funktionshindersomsorg, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör utvärdera hur diskrimineringslagen efterlevs med avseende på funktionsnedsättning som diskrimineringsgrund och tillkännager detta för regeringen.

2 Inledning

Målet för funktionshinderspolitiken måste vara ett samhälle som gör det möjligt för människor med funktionsnedsättning att vara fullt delaktiga i samhällslivet på lika villkor som andra. Människors lika värde är en grundläggande utgångspunkt och alla människor har kunskaper, förmågor och erfarenheter som är viktiga för samhället. Därför måste också samhället utformas på ett sådant sätt att alla kan medverka i utvecklingen och nå full delaktighet.

3 Personlig assistans – en reform att slå vakt om

I FN-konventionen om mänskliga rättigheter för personer med funktionsnedsättning fastslås rätt till självbestämmande och rätten att kunna delta i samhället. Personlig

assistans är en av de serviceformer som FN-konventionen beskriver som en rättighet. En av grundtankarna med personlig assistans är att personer med funktionsnedsättning ska ha samma möjligheter som personer utan funktionsnedsättning att få leva det liv som de vill leva. Personlig assistans har förbättrat livskvaliteten enormt för många och är en av de viktigaste jämlikhetsreformerna i Sveriges historia.

Målet med service som personlig assistans är inkludering och deltagande i samhället. Det handlar alltså om en rättighet som sträcker sig långt utöver rätten att få hjälp med dusch, påklädning och andra liknande sysslor. Det handlar om en rätt till personlig assistans som skapar full delaktighet – med andra ord rätt till medborgarskap.

FN-konventionens rättighet till service hör till de s.k. ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna. Dessa rättigheter är inte absoluta, men konventionsstaterna åtar sig att vidta åtgärder och till fullo utnyttja sina tillgängliga resurser. Sverige har alltså ett ansvar att använda våra gemensamma resurser för att se till att rättigheterna blir verklighet.

3.1 Människors behov måste stå i fokus

Utöver att vara en frihetsreform så är assistansersättningen också en samhälls-ekonomiskt kostnadseffektiv insats som borde utökas till fler personer. Detta konstateras i en rapport från Socialstyrelsen om assistansersättningens samhälls-ekonomiska effekter (Socialstyrelsen, 2008-131-27). I en ny rapport, Den personliga assistansens alternativkostnader 2017, bekräftas detta av Hans Knutsson, lektor vid Ekonomihögskolan vid Lunds universitet. Han har dragit två slutsatser: dels att det kostar mycket pengar att ge stöd till funktionshindrade, oavsett hur det görs, och dels att det är lätt att föreslå lösningar som är billigare, men som har sämre kvalitet.

Trots detta har en alltför stor del av debatten om personlig assistans handlat om att spara pengar. Det har resulterat i snävare bedömningar av rätten till assistans, integritetskränkande utfrågningar och övervakning. Den personliga assistansen ska förstås inte vara ett slöseri med pengar, men för Vänsterpartiet är inte kostnadsdämpning en principiell utgångspunkt i sammanhanget. Rätten för alla människor, inte bara några få, att få sina mänskliga rättigheter tillgodosedda ska stå i fokus.

3.2 Höjd assistansersättning

Branschen personlig assistans är speciell eftersom nivån på intäkterna sätts av staten men lönen för personliga assistenter regleras i avtal på arbetsmarknaden. Vänsterpartiet har i budgetförhandlingar med regeringen medverkat till en uppräknings av schablonbeloppet för assistansersättningen med 1,5 procent (4,4 kronor) per år de kommande tre åren. Detta ska jämföras med dagens 1,05 procent (3 kronor). På så sätt skapas förutsättningar för en förbättrad kvalitet både för dem som behöver personlig assistans och för dem som arbetar som personliga assistenter.

Vänsterpartiets förhoppning är att förhandlingarna mellan arbetsmarknadens parter kan leda till förbättrade löner och arbetsvillkor då behovet av detta är stort. Exempelvis är det viktigt att assistansberättigade med stora behov av särskild kompetens i sin assistans kan få lättare att behålla den, att ingångslönerna kan bli högre, att det blir lättare att rekrytera assistenter, att personalomsättningen minskar och att resurserna till utbildningar kan öka.

3.3 Slopa regeringens ensidiga kostnadsfokus

Under den här mandatperioden har vi fått bevittna hur regeringen gått till angrepp mot assistansreformen. I stället för att stoppa den restriktiva utveckling som den borgerliga regeringen bidrog till har den socialdemokratiskt ledda regeringen valt att gå ännu längre, t.ex. genom skärpta skrivningar i regleringsbrevet till Försäkringskassan.

Sedan 2009 har tre olika domar begränsat rätten till assistansersättning. Det handlar i korthet om att bara integritetsnära delar av grundläggande behov räknas som grund för assistansersättning, att det femte grundläggande behovet (annan hjälp som förutsätter ingående kunskaper om den funktionshindrade) bara ska beviljas vid psykisk funktionsnedsättning och att egenvård inte räknas som grundläggande behov. Sammantaget har detta fått orimliga konsekvenser som drabbar såväl de som har behov av assistans och deras anhöriga, men varken den förra eller den nuvarande regeringen har ingripit mot domarnas effekter.

På fem år har andelen avslag på nyansökningar om assistansersättning ökat med en tredjedel. Förra året var det så mycket som 79 procent som fick avslag, enligt Försäkringskassan. Under januari 2017 var det 88 procent av dem som sökte assistansersättning som fick avslag. Förutom ovan nämnda domar så har sannolikt regeringens regleringsbrev till Försäkringskassan spelat roll för den här utvecklingen. I regeringens uppdrag till myndigheten fanns förra året en skrivning om att ”verka för att bryta utvecklingen av antalet assistanstimmar”. Vi i Vänsterpartiet ansåg att den nya skrivningen i regleringsbrevet i princip innebar att lagstiftarens avsikt frångicks och att gällande lagstiftning sattes ur spel. Av den anledningen tog vi initiativ till ett s.k. utskottsinitiativ för att tvinga regeringen att ändra skrivningen. De hårda påtryckningarna från allmänheten och politiken tvingade regeringen att formulera om regleringsbrevet för 2017. Nu är formuleringen ersatt av en skrivning om att Försäkringskassan ska ”motverka överutnyttjande och brottsligt nyttjande med ett särskilt fokus på den ökande timutvecklingen”.

Vänsterpartiets uppfattning är att skrivningen, liksom regeringens fokus i övrigt, fortsatt ligger alltför mycket på att dämpa kostnader utan att orsakerna till att kostnadsökningarna i assistansersättningen är fastslagna. Vi menar att regeringen bör frågå sitt kostnadsfokus och i stället utgå ifrån människors faktiska behov.

Vänsterpartiet har sedan många år krävt en översyn av LSS i vilken de ovan nämnda domarna ska ses över och lagtexten förtydligas så att lagen lever upp till det som är dess grundintention. Regeringen tillsatte en utredning vars fokus kom att ligga på assistansens kostnader i stället för att se LSS som den rättighetslagstiftning den ska vara. Mot bakgrund av detta bör regeringen skyndsamt presentera ett tilläggsdirektiv till den pågående LSS-utredningen som innebär att grundintentionen i lagen säkras och att utredningens besparingskrav dras tillbaka. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

3.4 Den pågående LSS-utredningen

Även om Vänsterpartiet har en övergripande kritik mot LSS-utredningens ensidiga besparingsfokus och avsaknaden av förslag för att säkra LSS som en rättighetslagstiftning så finns det delar i utredningen som är viktiga och bra.

3.4.1 Daglig verksamhet

En fråga som Vänsterpartiet motionerat om vid ett flertal tillfällen gäller behovet av att utreda och föreslå hur daglig verksamhet och sysselsättning kan utvecklas. Daglig verksamhet är den vanligaste insatsen i LSS (lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade). Den som inte har rätt till daglig verksamhet enligt LSS kan ansöka om sysselsättning enligt socialtjänstlagen.

I Socialstyrelsens forskningsöversikt Bostad med särskild service och daglig verksamhet konstateras att till skillnad mot tidigare generationer med funktionsnedsättningar har den unga generationen vuxit upp i ett samhälle präglad av delaktighet och integration. Den s.k. integrationsgenerationen är ingen homogen grupp. Här finns både unga som gått i särskola och unga som tillbringat skoltiden i den ordinarie skolan och först senare kommit i kontakt med kommunens insatser till personer med funktionsnedsättning. Framför allt i den senare gruppen finns en del personer som inte är intresserade av dessa insatser. Anledningen är att de inte vill bli klassificerade som funktionsnedsatta eller inte finner att samhällets stöd passar dem, trots att de har svårt att klara sig och riskerar att råka illa ut.

Även när det gäller personer med psykiska funktionsnedsättningar ser forskarna en tydlig generationsväxling. Verksamheter som är utvecklade för den äldre generationen, ofta med tidigare institutionserfarenhet och många med skador till följd av läkemedel, passar inte en yngre generation med andra förväntningar.

Det måste vara möjligt att pröva på olika former av daglig verksamhet och att få välja den dagliga verksamhet man själv är intresserad av och att kunna gå vidare till en annan daglig verksamhet. Det måste också utvecklas former för människor att gå vidare till jobb. I dag hänvisas många människor till daglig verksamhet eller sysselsättning och blir fast där. Fler måste få arbete med t.ex. lönebidrag och möjlighet till stöd och handledning. Med ett aktivt arbete gentemot möjliga arbetsgivare och med ett individuellt utformat kontinuerligt stöd från kommunerna skulle många fler kunna gå vidare till arbete med lön. Vänsterpartiet menar mot bakgrund av ovanstående att formerna för den dagliga verksamheten behöver moderniseras och utvecklas. Därför ser vi fram emot att ta del av den pågående LSS-utredningens kommande förslag på området.

3.4.2 Likvärdig hjälpmedelsförskrivning

Det är i många fall helt avgörande för livskvalitet och delaktighet i samhället för en person med funktionsnedsättning att de hjälpmedel som behövs tillhandahålls. Kostnaderna för hjälpmedel överdrivs ofta om man ser till de positiva effekter de har för hälsa och livskvalitet samt de ekonomiska vinster samhället faktiskt gör när hjälpmedlen bidrar till självständighet och självbestämmande. Om hjälpmedlet hjälper någon till arbete sparar statens kostnader för hjälpmedlen in på bara ett år, samtidigt som den enskilda individen förstås får en avsevärt bättre ekonomi och höjd livskvalitet.

Trots hjälpmedlens positiva effekter har regelverken snävats åt runt om i landet. Förskrivningen har blivit mer restriktiv, hjälpmedel har försvunnit ur sortimentet och kostnader har lagts över på individen. Vilka hjälpmedel man har möjlighet att få och vilka kostnader detta innebär för den enskilde varierar mycket över landet. Förutom regionala skillnader finns det skillnader mellan hur människor med olika hälsotillstånd upplever sig delaktiga i beslut kring hjälpmedelsförskrivning. Därutöver konstaterar Socialstyrelsen att fler asylsökande och nyanlända än tidigare får stöd från

socialtjänstens verksamheter för personer med funktionsnedsättning. Inom habiliterings- och hjälpmedelsverksamheter har exempelvis behovet av tolk ökat och vissa verksamheter lyfter behov av kompetensutveckling t.ex. avseende funktionsnedsättningar som tidigare inte varit så vanligt förekommande.

Ett av de allvarligaste problemen på hjälpmedelsområdet är att det är svårt att hitta information om vilka hjälpmedel som finns och vart man ska vända sig för att få dem. Ett hjälpmedel som behövs för den dagliga livsföringen, ett s.k. personligt hjälpmedel, ska sökas hos landstinget. Försäkringskassan ansvarar för de hjälpmedel som behövs i arbetet. Vidare ansvarar kommunen för bostadsanpassning när hjälpmedel behövs i hemmet. Olika typer av hjälpmedel omges av olika regelsystem. En förskrivare av hjälpmedel ser inte till helheten i en persons livssituation utan enbart till det kompetensområde som finns på den egna myndigheten. Ett exempel på det är att hjälpmedel som förskrivits för arbetet inte självklart får användas på fritiden. Det kan vara ett hörselhjälpmedel som utprovats för en arbetssituation. Att det då krävs en ansökan om ytterligare ett hörselhjälpmedel för fritiden framstår som helt onödig byråkrati som leder till ökade kostnader för både samhället och den enskilde.

En viktig del av lösningen på dessa problem är att samordna hjälpmedelsförskrivningen under en huvudman. Detta föreslogs bl.a. av den s.k. FunkA-utredningen, som föreslog att ansvaret ska läggas hos Arbetsförmedlingen, Arbetshjälpmedel och försäkringsskydd för arbete på lika villkor (SOU 2012:92). Utredningen ville också att Arbetsförmedlingen ska få i uppdrag att ta fram en strategi för utveckling av insatsen arbetshjälpmedel, med en plan för hur man säkerställer god kompetens, utveckling av hjälpmedel samt arbetsplatsanpassningar för dem som har störst behov.

Det är mycket angeläget att komma till rätta med dessa problem. Därför är det bra att utredningen om LSS också utreder frågan om hjälpmedelsförskrivning. Vänsterpartiets syn är att staten bör ta ett större ansvar än i dag för att förskrivningen av hjälpmedel ska fungera bättre och bli mer likvärdig över landet. Regeringen bör återkomma med förslag som innebär att hjälpmedelsförskrivningen ska bli likvärdig. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

3.4.3 Statligt huvudmannaskap för personlig assistans

Huvudmannaskapet för personlig assistans är i dag delat mellan staten och kommunerna. En person som uppfyller kravet på grundläggande behov på mer än 20 timmar per vecka har rätt till assistansersättning från staten. Kommunerna har dock ett betalningsansvar för de 20 första timmarna. Kommunerna har också ett ansvar för de personer som inte når upp till kravet på statlig assistansersättning men som ändå har rätt till personlig assistans i viss omfattning enligt LSS.

Att huvudmannaskapet för personlig assistans är delat har visat sig fungera mindre bra. Till att börja med leder detta till otydlighet för den enskilde och administrativt merarbete och merkostnader, då prövningar av rätten till assistans görs både av Försäkringskassan och av kommunerna. Detta konstateras bl.a. av Inspektionen för socialförsäkringen i flera rapporter.

Vidare varierar kommunernas bedömningar av rätten till assistans på ett orimligt sätt. I många fall förefaller det som att kommunernas bedömningar av assistans är mer restriktiva än de som görs på statlig nivå och att kommuner själva sätter upp begränsningar för de rättigheter som lagstiftningen ska ge.

Hur kommunerna sköter den personliga assistansen är en fråga som just nu undersöks av Socialstyrelsen på regeringens uppdrag. Vi menar emellertid att bilden redan nu är tydlig och att nuvarande ordning har stora brister. Det finns en motsättning i att staten har antagit en tydlig individuell rättighetslagstiftning, medan kommunerna har en stor del av kostnadsansvaret. Vänsterpartiet välkomnar därför att LSS-utredningen har getts i uppdrag att se över ansvarsfördelningen mellan stat och kommun. I debatten finns en oro för att utredningen kommer att landa i att huvudmannaskapet ska övergå till kommunen vilket skulle kunna riskera att rätten till personlig assistans blir en fråga om ekonomi. Vänsterpartiets syn är att huvudmannaskapet ska vara statligt.

4 Behovet av kompetensutveckling

Det finns vissa generella drag när det gäller kompetens- och personalförsörjning inom verksamheter för personer med funktionsnedsättning. Bland annat består personalen av två grupper – en del har lång anställningstid och hög medelålder, en annan del har hög personalomsättning, är unga och till stor del tim- eller visstidsanställda. Personalens formella utbildningsnivå är låg och många personliga assistenter saknar yrkesutbildning. Andelen personal som har högskoleutbildning är mycket låg.

Det finns kvalitetsbrister inom verksamheten som beror på bristfällig kompetens hos personalen och på arbetets organisering. Vänsterpartiet menar att området som gäller just funktionshinderomsorgen är klart eftersatt när det gäller statliga insatser för kompetensutveckling av personalen och därmed en bättre kvalitet för de flickor, pojkar, kvinnor och män som behöver insatser för att kunna leva ett gott liv.

Verksamheten har också vuxit och förändrats. Från tidigare fokusering på vård och omvårdnad har en tydlig förskjutning skett till ett mer habiliterande, rehabiliterande, socialt och pedagogiskt synsätt. Det handlar om att utifrån den enskildes förmåga stödja till delaktighet och självbestämmande. Det handlar om att skapa förutsättningar för ett liv som andras. Gällande lagstiftning inom funktionshinderområdet syftar till att främja jämlikhet i levnadsvillkor och full delaktighet i samhällslivet för de personer som lagen omfattar.

Funktionshinderområdet behöver en långsiktig satsning på kompetenshöjning. Personalen har ofta med sig viktiga kunskaper och erfarenheter, men saknar utbildning om funktionsnedsättningar. Det finns också ett stort behov av kontinuerlig kunskapshöjning och fortbildning om neuropsykiatriska funktionsnedsättningar/autism, förvärvade hjärnskador/neurologiska funktionsnedsättningar, bemötande, inom habiliterande och rehabiliterande arbetssätt och inom flera andra områden. Mot bakgrund av ovanstående bör regeringen ta initiativ som tar fasta på behovet av kompetensutveckling inom kommunens funktionshinderomsorg. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

5 Uppföljning av tillgänglighetslagstiftningen

Funktionshinderrörelsen har länge kämpat för att få slut på den utestängning som många funktionsnedsatta utsätts för dagligen i samhället. Vägen framåt har varit lång och krokig men de senaste åren har ett antal avgörande steg tagits. Bland dessa kan

diskrimineringslagen (2008:567) nämnas och kanske framför allt att bristande tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning sedan år 2015 anses vara en diskrimineringsform enligt lagen. Diskrimineringsförbudet avser alla samhällsområden där diskrimineringslagen gäller med undantag för tillhandahållande av bostäder.

Vänsterpartiet anser att den nya diskrimineringslagstiftningen är ett steg framåt i frågan om mänskliga rättigheter. Det är principiellt viktigt att bristande tillgänglighet fastslås som en särskild form av diskriminering. Tyvärr kan vi konstatera att lagstiftningen som riksdagen har beslutat om innehåller flera avgörande undantag jämfört med den bakomliggande utredningens förslag. Kritiken från funktionshinder-rörelsen har därför varit stor. Det tycks exempelvis finnas en tendens att se tillgänglighet som i första hand en kostnadsfråga. För Vänsterpartiet är ett tillgängligt samhälle i första hand en rättighetsfråga. Tillgänglighet gör också samhället bättre genom att fler människor ges ökade möjligheter att delta i samhället och leva ett självständigt liv.

Regeringen har aviserat att lagen om otillgänglighet som diskrimineringsgrund ska ses över och breddas. Så har också till viss del skett genom en proposition om utvidgat skydd mot diskriminering i form av bristande tillgänglighet (2016/17:220) som föreslår att det gällande undantaget för företag med mindre än tio anställda tas bort. Vänsterpartiet välkomnar propositionens förslag. En del i att bredda diskrimineringslagstiftningen menar vi bör vara att utvärdera hur dagens lagstiftning faktiskt fungerar. Det är viktigt att de goda intentioner och avsikter som regeringen hade verkligen infrias. Vänsterpartiet yrkade på detta även 2016, men vårt förslag avslogs av utskottet med motiveringen att förslaget var för tidigt väckt. När nu ytterligare ett år har passerat vill vi därför lyfta förslaget igen. Regeringen bör utvärdera hur diskrimineringslagen efterlevs med avseende på funktionsnedsättning som diskrimineringsgrund. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Maj Karlsson (V)

Nooshi Dadgostar (V)

Lotta Johnsson Fornarve (V)

Linda Snecker (V)

Rossana Dinamarca (V)

Karin Rågsjö (V)

Mia Sydow Mölleby (V)